

Выранти самоуправлени ыйтәвәсемпе

Татса памалли ыйтусем те пур-ха

Султаләка вәслеремөр. Сәнә сұлхи уявсем иртсе кайрәс. 2009 сұл пусланчә. Ял тәрәхәсем сәнә сұл валли паләртса хәварнә тәп сұл-йәрсен планәсене тата сәнә бюджетсене кура әслеме тьтәнчәс. Вәсене сүтсе явасси 2003 сұлхи октябрән 6-мәшәнчә ыйшәннә «Выранти самоуправление йәркеллеси сінчен» 131-ФЗ Федераллә Саккунпа тата ял тәрәхәсен Уставәсемпе киләшүллән пулса пычә. Паян каласәва Хорнуй ял тәрәхәсен Валентина Алексеевна ЛЮБИМОВАНА чәнтәмөр, кәсалхи умри задачәсем пирки тәпләнрех каласа пана ыйтрамәр.

– Валентина Алексеевна, ял сьинни чи малтанах ялта газ, шыв тата сұл пурри кәсәклантарат. Сәкә сәнәләх те мар әнтә. Ку әнә сирән патра лару-тәру еплерех-ха?

– Ял тәрәхән территориянчә 4 ял шутланат, вәсәнчә уйрам сьинсән 502 хушма хушәләхә. Малтанах савна паләртса хәварнә пуләттәм. Газ әнә илес пулсан, ый-

әнчи сәнәял урамәнчә сұл тумалла. Сәр участкасәсене уйәрас әнәпә әссене тунә әнтә. Сәк әссәнчә пире район администрацийә пуләшсах пычә.

– Ял тәрәхән бюджетчә паләртнә әссене пурнәслама май парә-и-ха? Ял тәрәхән сұлсем тәвассипе кәна әслемелле мар вәт-ха?

– Пурин валли те ял тә-

сине кусарнә. Ку әнәпә регистраци палатинчә документсем илесси кәна юлнә.

– Хәвәр патарта сьинсене шывпа тивәстерессипе лару-тәру еплерех тата?

– Шывпа тивәстересси, шыв пәрәхәсем хурасси сәмәл ыйтусем шутне кәмест. Кунта укци-тенки те сахал мар кирлә, вәхәчә те тәсәлат. Хальхи вәхәтра чылай сәрте ялсенчи шыв пәрәхәсене нумай сұл каялла хурса хәварнәскерсем. Кунсар пусне шыв услакан башнәсене тьтәса тәма, тәтәшах юрәхсәра тухакан на-суссене юсама е уләштарма та пиншер тенкә тәкаклама тивет. Хорнуй ялпәх илер. Шыв пәрәхәсене кунта 1968–1970 сұлсенчә хурса хәварнә. Вәсене тәтәш юса тәнинчә усси те нумай мар. Сәнәрен тума вара, паләртмә әнтә, ял тәрәхән укци-тенки ситеймәни паллә. Апла пулин те ку ыйтәва татса парассипе лайәх әнәллә уләшәусем пулассине шанас килет.

Кунла пәрлех ялсенчи сәлсенә юса тәрассине те манәса кәлармалла мар тесе шутлатпәр.

– Астәватәр пулә, чәвашсем сәпла каласәсә: «Пәччен сурат – типсех пьрат, халәх сурат – күлә пулат». Пур ыйтусене пәччен кәна татса май сүкки паллә. Хәвәрән ял тәрәхән территориянчә пурнәкансен ыйтәвәсене туллинрех тивәстерессипе актив сине ытларәх таянма тивет пулә. Выранти депутатсем, старостәсем ку тәләшпә – пысәк вай. Ку әнәпә мән калас тетәр?

– Вәсем хушшинчә хәйсен тивәсәне чәннипех те ответләха туйса пурнәслакансем сахал мар тенә пуләттәм. Чи малтанах депутатсен районти Пухәвән депутатне А.А. Сидюшкина, ял тәрәхән Пухәвән депутачәсене И.А. Сергеева, А.Н. Ванюшкина, С.А. Харькова, Ю.Н. Скворцова, Э.А. Григорьева, А.И. Быкова, А.А. Петрякована, В.А. Петровна ыра әнчә паләртса тав сәмахә каләтәп. Пәрлехи әссене пурнәс-лассинчә вәсем пысәк вай пулса тәрасәсә. Кунсар пусне депутатсенчә хәшәсем ял старостисен тивәсәсене те пурнәсәсәсә. Уйрам старостәсенчә вара В.М. Репина, С.Н. Матвеевана, Г.А. Павлована, З.Г. Купцована асәнса хәвармалла. Кунла пәрлех Тойкилтә шуләнчә вәренекәнсене, культура әссәнсене те тав сәмахә каланә пуләттәм. Пәрлехи әсрә вәсем яланах хастар.

– Валентина Алексеевна, ял тәрәхән пусләхәнчә әсллеси сәмәлах мар әнтә. Ситменни тата хәрарәмшән. Апла пулин те халәх шаннә пулсан вәсен шанәс-не тәрре кәларма тәрәшәсах пулат. Сәнә сұл чәпә саламланә май сире малашнехи әсрә әнәусем, ырләх-сывләх сунатпәр.

– Тавтапус. Халәхпа та чә сьихәнә әсллеси кәна әнә-сусем пуләс тесе шутлатпәр.

В. ШАПОШНИКОВ
калашнә.

Сән үкерчәксенчә: сыв сурса каякан вырәнсенчә ыйвәссем ларатпәр; Хорнуй яләнчи пәвене юсанә сәрте ял сьинсене хастар.

Вулакан
пултаруләхәСамрәкләх
чәрере

(Юрә)

Сар хәвел анса ларат, Тәттәм каң пулса килет, Тулли уйәх хәпарат, Таврана вәл сүтатат.

Сүтә уйәх ыйхәрәт Акәш пек хәрәсене, Акәш евәр хәрәсеме Астарақ каччисене.

Кәвак куслә сар каччи Килет купәс каласа, Купәс сәммипе хәрсем Шәратасәсә юрәсем.

Юратасәсә пәр-пәрне, Саванасәсә чәререн, Сәкәнта суйлат хәрә Мәшәр пулма хай валли.

Роза СОЛОВЬЕВА.

Сатракасси ялә.

Вәренес текенсем валли

Утарсәсене чәнессә

Хәл кунәсем ситес сү вәхәчә пирки шутламалли, умри әссем пирки сиччә вәссә пәхмалли вәхәт. Хәтәрленү әссәнчә вәренү малти вырәнчә тәрәт. Сәкна шута илсе «Нива» вәренүпә курс комбиначә январән 15-мәшәнчә утарсәсен курсә усәласси пирки пәлтәрет. Сәк курссене пәрләшүллә хушәләхәсене утарсәсемпә пәрлех килти хушма хушәләхра пыл хурчәсем тытакансем те хутшәнма тата вәренсә пәлвә үстерме пултарасәсә.

Хамәр инф.

Репрессие пула шар курнисем

Пирән ентеш
Роман Иванов пирки

Вәл пире нимәс чәлхине вәрентнә. 1936–1939 сұлсенчә эпә Муркаши вәтам школта 8–10 классәнчә вәреннә. Ют сәр-шыв чәлхине пире темәнлә киләшүсәр йәркәпә вәрентрәс. Тәрәсрех каласан, эфир әна йәркәллә вәреней-мермәр те. Вәренү сүлән пусламәшәнчә, каләпәр, пәр учитель нимәс чәлхине вәрентетчә. Икә-висә е ытларәх уйәх-ран учитель «сүхалатчә», ун вырәнчә тепәр сьин акәлчан чәлхине вәренчә тьтәнатчә.

Сәпла ик-висә хут пулчә. Пәррехинчә савән пек акәлчан чәлхине вәренчәкән учитель «сүхалчә». Ачәсем хушшинчә сәмах тухрә: «Нимәс чәлхине вәренчәкән Германире чылай вәхәт пурәннә сәнә учитель килнә». Чәнах та, урока сәнә учитель пычә. «Мана Роман Иванович тесе чәнессә», – тесе пәлтәрчә. Урок йәркәлләх иртрә. Урок вәссәнчә сәс тахәшә: «Эсир, Роман Иванович, Германире нумай пурәннә тәсәсә. Тәрәсәх-и вәл?» – тесе ыйтрә. Учитель хай чәнах та унта чылай хушә пурәнни сьинчә каларә. Ытти уроксәнчә вара эфир кашнинчәкән Германи тата нимәсәсем пирки нумай ыйтусем паратпәр. Унта чылай вәхәт пурәннә сьинран пирән нумайрақ ыйтса пәлес килетчә. Ответне вәл кәскән сәс калатчә.

Пире вәл кашни урок ирттермәсәрән ытларәх та ытларәх киләшсә пычә. Тәрәшарақ вәренчәкән тьтәнтәмәр. Анчәх пире Роман Иванов нумаях вәренчәкәнчә. Пәрре урока ун вырәнчә школ директорә Андрей Ананьевич Шишкин тата тепәр сар сьинни майларәх тумланнә арсын пьрса кәчәс. Вәсем пирәнчә Роман Иванович пирки ыйтса тәпчәме тьтәнчәс. Уйрамақ вара эфир учитель мәнлә ыйтусем панипә, вәл сәв ыйтусем сине мәнлә хуравланипә интересләнчәс.

– Эфир унран Германире сурт-йәре мәнрен туни тата вәсене мәнлә витни сьинчәкән ыйтрамәр.

– Вара вәл мәнлә ответ пачә?

– Унта суртсене кирләчрән тәвасәсә, вәсене ытларәх чәрепицапа витесәсә, терә.

– Эсир тата мәнлә ыйтусем панә?

– Суртсене черепица анчәх витесәсә-и вара, уләмпа пача витмәсә-и терәмәр.

– Ну-ну, мәнлә ответләрә вара вәл?

– Уләмпә витнә сурт курман терә.

– Тата мәнлә ыйтусем панә?

– Унта хәл тата сү мәнлә пулли, сьинсем мән тәхәнса сүрени сьинчәкән, сұлсем мәнләрех тата сәв евәрлә ыйтусем патәмәр тесе ответләрәмәр.

Юлашкинчә эфир класа пьинсене хәйсене: «Эфир учитель савнашкәл ыйтусем парса йәнәш тунә-и вара, ун пек ыйтусене пана юрамасть-и?» – тесе ыйту патәмәр. Пирән ыйту сине хурав пулмарә.

Вәсем тухса кайсан пәр хушә класс пәр сасә кәлармасәр ларчә. Унтан тахәшә: «Нивушлә эфир хамәр ыйтусемпә учитель япәх турәмәр? Эфир нумайрақ пәлес килнипә сәс ыйтнә-сәк», – терә. Тахәш хәр ачи тата сәпла каласа хучә: «Эсир, арсын ачәсем, яланах ытлашши ыйтусем паратәр».

Сәпла вара кун хысәсән Роман Иванович «сүхалчә». Чәннипә каласан, вәл сұлсенчә Роман Иванович анчәх мар, школтан тата темисә учитель «сүхалчә». Пире нимән те пәлтәрмен тәсен тәрәсәх те пулмә. Пәррехинчә школти аслә классәнчә вәренекәнсән пухәвнә ирттерчәс. Унта школ директорә сьихә пулмалли сьинчә каласәр. Шкултан «сүхалнә» учительсем «халәх тәшманәсем» пулнә терә.

Кайран, нумай-нумай сұл иртсен, хамәр та ватта ситсен, 1993 сұлта хәсәтсем сьинчә Роман Иванович Иванов сьинчә кәске пәлтәрү тухрә. Ана НКВД тройки (висә сьин!) 1938 сұлхи сентябрән 22-мәшәнчә 58-4 статьяпа айәпланә, сәв кунах пәрсе вәләрнә. Чәннипә вара унән нимәнлә айәп та пулман, йәнәш айәпланә тесе сьирнә сәв пәлтәрүрә.

Роман Иванович 1884 сұлхи октябрән 1-мәшәнчә Муркаш районне кәрәкән Оринин ял тәрәхәнчи Вәрманкасси яләнчә суралнә. 1903 сұлхи апрелән 16-мәшәнчә Хусанти учительсем хәтәрләнчә семинаринчә кушәмсар майпа экзаменсем тьтәса учитель ятне илнә.

Ун хысәсән учительтә әсләнә. Анчәх 1907–1909 сұлсенчә Сатракасси шуләнчә әслләнчә пуснә ытти сұлсенчә әста әсләни паллә мар.

Пәррәмәш тәнчә вәрси сүләнчә фронтра сәпәснә. Тьт-кәна лекнә. 1914–1919 сұлсенчә тьткәна пулнә. Тьткәна чухнәх әна 1916–1917 сұлсенчә Баваринчи Лехфельт тәрминчә хупса усранә. 1922 сұлхи сентябрь уйәхәнчә Р. Иванов килә тавраннә.

1925–1937 сұлсенчә тәрлә шулсенчә нимәс чәлхине вәрентнә. 1938 сұлхи февраль уйәхәнчә Муркаш шуләнчә учительтә әсләнә чух арестлесе тәрмене хупнә. Кайран вара пәрсе вәләрнә.

Р. Иванов сәвәсем сырма 1901 сұлта тьтәннә. Сәввисене вырәсла сьирнә. Халь тухнә кәнекере Р. Ивановән тәванәсем патәнчә сьихәнса юлнә сәввисем пичетләнчә. Сәвәсемсәр пуснә вәл тьткәна чухнә «Псалтырә» чәвашла ку-сарса пәхнә. 1930-мәш сұлсенчә Данилов-Чалдунән калав-әсене вырәсла кусарнә.

Сәкә паллә әнтә. Кәнекере пичетләнсә тухнисем Р. Иванов сьирнә сәвәсән пәр пай сәс. Арестләнә чухнә киләнчә ухтарса унән нумай ал сьирәвнә илсе кайнә. Вәсем сұлалнә.

Р.В. Иванова тата М.Г. Матросова учительсем Роман Иванов поэт, кусарушә, педагог тата сар сьинни сьинчә «Килә таврансан...» ятлә кәнекә пичетлесе кәларса пичәт кирлә әс тунә.

И. ВЯЗОВ,

чәваш халәх академикә.

Сәнә сұл

Пурте пәрлә савәнчәс

Сәнә сұл уявә пуриншән те пысәк савәнәс пулса тәрәт. Ачәсемшән вара чәннипех те пысәк уяв шутланат. Мәнлә-ха савәнмән сәк уяв-ра? Мән чухлә асамләх, илемләх. Уйрамақ Хәл Мучипе Юр Пике парнисем питә савәнтарасәсә.

Асәннә вәхәта Москакас-синчи Культура суртне ачәсем ыйшлән пустарәнчәс. Кунта илемлә тумланнә пәчәк пепкәсем, школ ачәсем, ашшә-амәшә, аслашшә-асламәшә те савәнма килнә.

Уява вара школ ачәсем юмахпа пусларәс (ертүси школ библиотекаре Г. Тимофеева). Юмахә вара юмахри чәр чунсем Сәнә сула мәнлә кәтсе илнә сьинчәкән пулчә.

Сәнә сұл уявә еплә-ха вәл Хәл Мучипе Юр Пикесәр? Тә-вәллән алә сүпса кәтсе илчәс ачәсем хәйсән тахсан-танпах кәтнә асамсисене. Иывәр кутамкинне аран-аран йәтса килчә Хәл Мучи. Сұлталәк хушши курман ачәсе-

не әшшән саламларәс Хәл Мучипе Юр Пике. Юрлат-тарчәс, ташлаттарчәс, сәвәсем калаттарчәс, вайәсем выляттарчәс ачәсене. Каш-нинех тутлә канфет-пәремәкпә сәйларәс.

Сәк уява Н. Кондукторова хут купәсә, О. Столярова библиотекаре (вәләх Юр Пике) әста йәркәлесе пычәс.

Сәкән пек уявсем ачәсене йәркәлесе панәшән ашшә-амәшә культура әссәнсәсене тав сәмахә каласа тулли кә-мәллә киләсене саланчә.

Г. ГОЛУБЕВА,
Москакассинчи Культура сурчән директорә.

Сән үкерчәкере: хаваслә иртрә Сәнә сұл уявә.